

Beperkt leerlingdaling de middelbare school keuze op het platteland?

Middelbare scholieren op het Friese platteland leggen grotere afstanden af naar school dan leerlingen uit de stad. Hoe overbruggen ze die afstand, nu en in de toekomst? Heeft dit gevolgen voor hun carrièremogelijkheden? De Provincie Friesland liet door Bureau PAU en de Rijksuniversiteit Groningen onderzoeken of het aanbod van openbaar vervoer op het platteland een rol speelt bij de onderwijsprestaties van middelbare scholieren van het platteland.

Verschillen in onderwijsprestaties tussen provincies

Op basis van gegevens van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), de uitvoeringsorganisatie van het ministerie van OCW, zijn allereerst actuele verschillen in onderwijsprestaties tussen Friesland en Nederland onderzocht. Hieruit blijkt dat jongeren in Friesland, Drenthe, Groningen, Zeeland en Limburg vaker een lager opleidingsniveau in het voortgezet onderwijs volgen dan de eindscore op de Cito-toets aangeeft (zie tabel 1).

Tabel 1: verband tussen citoscores en positie 3e leerjaar voortgezet onderwijs in 2015

	niet onder niveau cito in 3e leerjaar	onder niveau cito in 3e leerjaar	% onder cito
Drenthe	2.974	709	19,3%
Flevoland	2.763	494	15,2%
Friesland	4.182	1.007	19,4%
Gelderland	16.446	2.839	14,7%
Groningen	3.683	818	18,2%
Limburg	7.660	1.627	17,5%
Noord-Brabant	19.710	3.307	14,4%
Noord-Holland	13.503	1.939	12,6%
Overijssel	8.156	1.700	17,2%
Utrecht	9.367	1.450	13,4%
Zeeland	2.175	586	21,2%
Zuid-Holland	24.514	3.443	12,3%
Buitenland/verblijfplaats onbekend	253	55	17,9%
Landelijk	115.386	19.974	14,8%

Verschillen tussen stad en platteland

Leerlingen op het platteland scoren gemiddeld beter op de Cito-toets dan stedelijke leerlingen (Dorpenmonitor, pag. 124) en leerlingen op het platteland krijgen gemiddeld een hoger schoolkeuzeadvies dan hun stedelijke leeftijdsgenoten (Dorpenmonitor 2013, pg. 125). Maar de hogere scores op de Cito-toets en hogere schoolkeuzeadviezen van plattelandsscholieren corresponderen niet met het uiteindelijke (hoogste genoten) opleidingsniveau van de plattelandbevolking: dat is van oudsher lager dan dat van de stedelijke bevolking. De Dorpenmonitor beschrijft enkele sociaaleconomische mechanismen op het platteland die lijken te leiden tot een zichzelf in stand houdend systeem.

Van invloed zijn:

- lagere onderwijskwaliteit op zeer kleine scholen (Inspectie van het Onderwijs 2006; 2010);
- lagere ambitiesniveaus van ouders en leerkrachten op het platteland (Jepna et al. 2006; Vogels en Bronneman-Helmers 2003);
- intergenerationele overdracht (d.w.z. als ouders hoger zijn opgeleid, zijn kinderen dat meestal ook en andersom (Herweijer 2010);
- selectieve migratie (brain drain);
- lokaal aanbod van laaggekwalificeerd werk (Dorpenmonitor 2013, pagina 115).

Tegen deze achtergrond onderzochten Bureau PAU en de RUG de situatie in Friesland. Binnen Friesland blijken de onderwijsprestaties van stedelijke en rurale leerlingen te verschillen (zie tabel 2)

Tabel 2: verband tussen Citoscores en de positie in het 3e leerjaar van leerlingen woonachtig in stad en platteland in Fryslân, op basis van adressendichtheid per 4-cijferig postcode gebied.

	niet onder niveau cito in 3e leerjaar	onder niveau cito in 3e leerjaar	% onder cito
Stad	660	136	17,1%
Platteland	3.522	871	19,8%

Ook in de meeste andere provincies blijkt dit verschil tussen onderwijsprestaties van stedelijke en rurale leerlingen te bestaan, zie onderstaande tabel 3.

Uitzondering hierop vormen Drenthe, Flevoland en Friesland. Dit kan (in ieder geval) voor Friesland verklaard worden door het aggregatieniveau. Het gaat om kleinere plattelandsgebieden rond een stad met lagere onderwijsprestaties die tot de stad worden gerekend in de analyse op gemeentelijk schaalniveau (gebruikt voor tabel 3). Daardoor nivelleren stedelijke en rurale verschillen.

De verschillen tussen stad en platteland worden bij analyse op niveau van 4-cijferige postcodegebieden (tabel 2) wel zichtbaar.

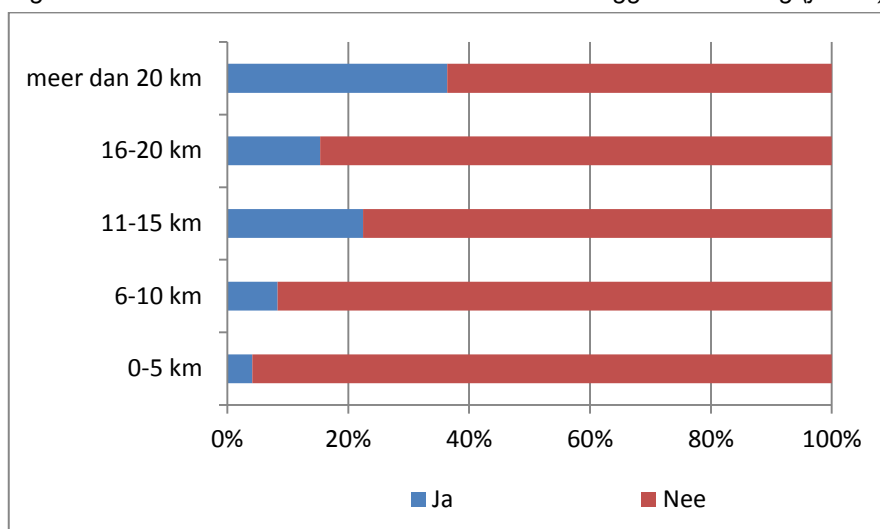
Tabel 3: Verband tussen citoscores en positie 3e leerjaar van leerlingen woonachtig in matig, sterk of zeer sterk stedelijke gemeenten ("stad") en woonachtig in weinig stedelijke en niet stedelijke gemeenten ("platteland")

	% onder cito "Stad"	% onder cito "Platteland"
Drenthe	22,1%	18,6%
Flevoland	15,9%	13,3%
Fryslân	20,8%	18,8%
Gelderland	12,9%	16,6%
Groningen	14,3%	20,2%
Limburg	17,4%	17,6%
Noord-Brabant	13,5%	16,0%
Noord-Holland	12,1%	15,3%
Overijssel	15,3%	19,7%
Utrecht	13,4%	13,6%
Zeeland	16,0%	22,9%
Zuid-Holland	11,8%	15,8%
Landelijk	13,4%	17,4%

Gebrek aan keuzevrijheid door grote afstanden?

In 2015 vroegen Bureau PAU en de Rijksuniversiteit Groningen in een online enquête aan ouders met leerlingen in het 3e leerjaar van het voortgezet onderwijs naar hun motieven voor de schoolkeuze. In Friesland blijkt de afstand tot de school van invloed te zijn op de schoolkeuze, tenminste voor de kleine groep leerlingen die echt ver van school wonen. Bijna 40% van de respondenten met kinderen die meer dan 20 km van school wonen (slechts 4,6 % van het totaal aantal respondenten), geeft aan dat de beschikbaarheid van openbaar vervoer (OV) bepalend is geweest voor de schoolkeuze (zie figuur 1).

Figuur 1: afstand tot de school versus OV van doorslaggevend belang (ja/nee)

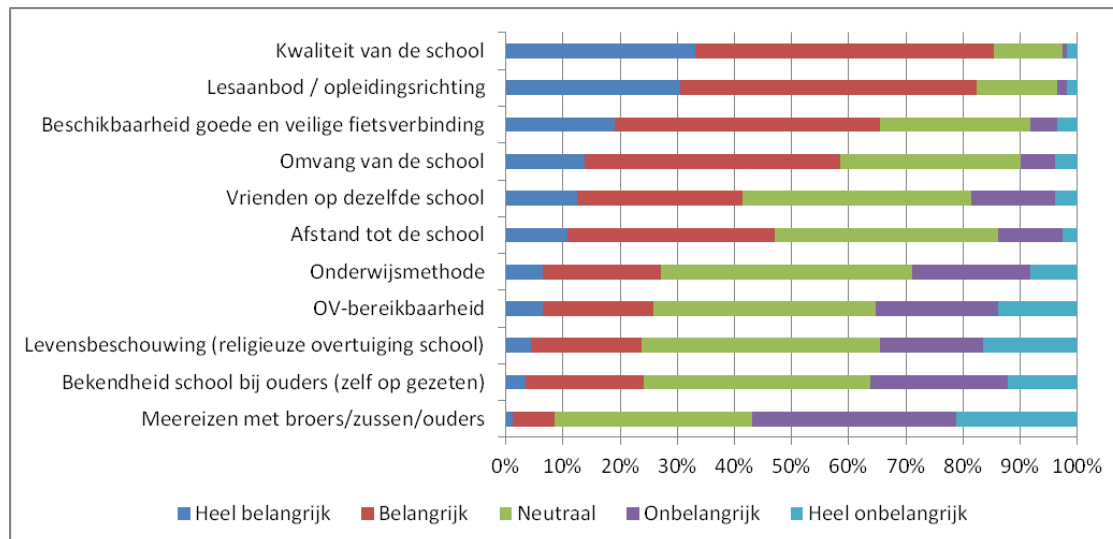

Dat de factor afstand toch van enige invloed is op de schoolkeuze, betekent dat leerlingen op het meest afgelegen platteland een beperkte schoolkeuzevrijheid hebben. Dit heeft als gevolg dat de kans groter is dat leerlingen kiezen voor de meest nabijgelegen middelbare school, ook al biedt die school een lager onderwijsniveau dan de Citoscore aangeeft.

Andere factoren voor middelbare school keuze

Alleen voor een kleine groep leerlingen die ver moet reizen naar school, blijkt OV belangrijk te zijn. Ouders van *alle* leerlingen (zowel dichtbij als ver van de school wonend) noemen in de enquête andere factoren voor de schoolkeuze belangrijker, te weten kwaliteit en omvang van de school, opleidingsrichting en de aanwezigheid van een veilige fietsverbinding (zie figuur 2).

Figuur 2: factoren die ouders van (meer of minder) belang vonden voor de schoolkeuze van hun kind.

Erg belangrijk vonden de ouders dat het kind zich kan vinden in de schoolkeuze, de voorkeur van het kind gaf in de meeste gevallen de doorslag. Genoemd werden de “goede sfeer op de school”, “kreeg er een goed gevoel bij” en “deze school wilde het kind graag”.

Verbeterpunten openbaar vervoer

Het aanbod van OV speelt dus geen grote rol bij de schoolkeuze. Alleen voor een kleine groep leerlingen die ver moet reizen is het OV belangrijk. In de enquête en daaropvolgende diepte-interviews is ook gevraagd naar verbeterpunten voor het OV. Daaruit blijkt dat ouders het OV (veel) te duur vinden, zeker als dit afgezet wordt tegen de kwaliteit van het OV: dienstregelingen die niet aansluiten bij schooltijden, de grote afstand naar bushaltes en onvoldoende continuïteit van een bus- of treinlijn tijdens de meerjarige schoolperiode. Deze tekortkomingen in de kwaliteit van het OV leiden nu nog niet tot onoverkomelijke problemen om de school te bereiken, maar zijn wel een aandachtspunt voor de toekomst.

Hoe nu verder?

De onderzoekers concluderen dat bevolkingsdaling en ontgroening nu nog niet van invloed zijn op de schoolkeuze. Maar door de aanstaande leerlingendaling in het voortgezet onderwijs komen sommige schoollocaties op het platteland onder druk te staan. Sluiting van kleinere middelbare schoollocaties in de regio is dan - naast andere oplossingen - mogelijk aan de orde.

Plattelandsleerlingen zullen daardoor grotere afstanden moeten overbruggen, waardoor hun keuzevrijheid nog meer beperkt wordt en de kans op lagere onderwijsprestaties toeneemt. Dat betekent een verlies van menselijk kapitaal voor de maatschappij.

Om in de toekomst het voortgezet onderwijs bereikbaar en toegankelijk te houden voor álle leerlingen met ambities, ook de leerlingen die op grote afstand van scholen wonen, adviseren de onderzoekers om nu alvast ervaring op te bouwen met een combinatie van oplossingsrichtingen:

- nieuwe samenwerkingsvormen in het onderwijs;
- technologische toepassingen zoals de elektrische fiets of ICT;
- kleinschalig 'OV op maat'.

Het voortgezet onderwijs op het Nederlandse platteland speelt met experimenten al in op de toekomstige opgave. Bijvoorbeeld met "procesbegeleiders krimp", regionale samenwerking om locatie-opheffing te voorkomen, maar ook met ruimtelijke concentratie van schoolniveaus om kwaliteit te behouden, en samenwerking om doorstroom tussen locaties en niveau te versoepelen.

Technologische ontwikkelingen zoals de elektrische fiets en digitale informatie-uitwisseling tussen school en leerling kunnen ook een oplossing bieden om afstanden te overbruggen. Investeren in (e-bike vriendelijke) fietspaden en goed internet op het platteland zijn belangrijk. Een adequaat en flexibel OV-aanbod tussen "huis en school" zal met name in de winter een welkome aanvulling blijven.

Het ontwikkelen van nieuwe vormen van "vervoer voor leerlingen op maat" is nodig om kleine groepjes leerlingen te faciliteren. Investeren in het openbaar vervoersnet in de huidige vorm is in dat opzicht niet de meest efficiënte en ook niet de meest goedkope oplossing. Experimenten met kleinschalig vraagafhankelijk leerlingenvervoer, zoals bijvoorbeeld carpoolen georganiseerd door ouders en gefaciliteerd door de school, kunnen wél de opmaat vormen voor duurzame bereikbaarheid van het voortgezet onderwijs voor iedereen.

Meer informatie

Het complete rapport kunt u downloaden vanaf <http://www.pau.nl/projecten/onderzoek/onderzoek-afstand-en-schoolkeuze-in-fryslan.html>.

Wilt u weten wat de relatie tussen schoolkeuze en OV in úw regio is, of wilt u direct contact over dit rapport? Neemt u dan contact op met Bureau PAU per mail (info@pau.nl) of per telefoon 050-5490902.